DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 15 april 2010 *

I mål C-518/08,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, framställd av Tribunal de grande instance de Paris (Frankrike) genom beslut av den 29 oktober 2008, som inkom till domstolen den 27 november 2008, i målet

Fundación Gala-Salvador Dalí,

Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos (VEGAP)

mot

Société des auteurs dans les arts graphiques et plastiques (ADAGP),

Juan-Leonardo Bonet Domenech,

* Rättegångsspråk: franska.

Eulalia-María Bas Dalí,

María del Carmen Domenech Biosca,

Antonio Domenech Biosca,

Ana-María Busquets Bonet,

Mónica Busquets Bonet,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden K. Lenaerts samt domarna R. Silva de Lapuerta, E. Juhász, J. Malenovský (referent) och D. Šváby,

generaladvokat: E. Sharpston,
justitiesekreterare: handläggaren N. Nanchev,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 12 november 2009,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Fundación Gala-Salvador Dalí och Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos (VEGAP), genom P.-F. Veil, avocat,

— Frankrikes regering, genom G. de Bergues och B. Beaupère-Manokha, båda i egenskap av ombud,

— Spaniens regering, genom M. Muñoz Pérez, i egenskap av ombud,

— Italiens regering, genom G. Palmieri, i egenskap av ombud, biträdd av W. Ferrante, avvocato dello Stato,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom H. Krämer och C. Vrignon, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 17 december 2009 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 6.1, 8.2 och 8.3 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/84/EG av den 27 september 2001 om upphovsmannens rätt till ersättning vid vidareförsäljning av originalkonstverk (följerätt) (EGT L 272, s. 32).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan å ena sidan Fundación Gala-Salvador Dalí och Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos (nedan kallad VEGAP) och å andra sidan Société des auteurs dans les arts graphiques et plastiques (nedan kallad ADAGP) samt Juan-Leonardo Bonet Domenech, Eulalia-María Bas Dalí, María del Carmen Domenech Biosca, Antonio Domenech Biosca, Ana-María Busquets Bonet och Mónica Busquets Bonet, vilka är släkt med konstnären Salvador Dalí, avseende belopp härrörande från följerätten vid försäljningar av den senares konstverk.

Tillämpliga bestämmelser

Direktiv 2001/84

3 I skälen 3 och 4 i direktiv 2001/84 anges följande:

”(3) Syftet med följerätten är att tillförsäkra upphovsmännen till konstverk en andel av det ekonomiska utbyte deras originalkonstverk ger upphov till. Denna rätt bidrar till att återställa den ekonomiska jämvikten mellan upphovsmän till konstverk respektive andra upphovsmän som uppbär ersättning för senare utnyttjande av sina verk.

(4) Följerätten utgör en integrerad del av upphovsrätten och är en viktig förmånsrätt för upphovsmännen. Införandet av en sådan rätt i samtliga medlemsstater tillgodoser behovet av att ge upphovsmän en rimlig och enhetlig skyddsnivå.”

4 I skälen 9 och 10 i nämnda direktiv anges följande:

”(9) För närvarande innehåller flertalet av medlemsstaternas nationella lagstiftningar bestämmelser om följerätt. Dessa bestämmelser företer, i de fall de förekommer, vissa olikheter, särskilt när det gäller vilka verk som omfattas av rätten, ersättningsberättigade följerättsinnehavare, tillämplig procentsats, vilka överlåtelser som omfattas av rätten samt beräkningsgrunden för ersättningen. Konkurrensvillkoren på den inre marknaden påverkas i hög grad av om en sådan

rätt tillämpas eller inte, eftersom förekomsten av en skyldighet att betala på grundval av följerätten, eller avsaknaden av en sådan skyldighet, utgör en faktor som måste beaktas av var och en som önskar sälja ett konstverk. Denna rätt kan därför bidra till såväl snedvridning av konkurrensen som omlokaliseringar av försäljningen inom gemenskapen.

(10) Sådana skillnader med avseende på förekomsten och tillämpningen av följerätten i medlemsstaterna har en direkt negativ återverkan på hur den inre marknaden för konstverk fungerar enligt artikel 14 i [EG-]fördraget. Artikel 95 i fördraget utgör den lämpliga rättsliga grunden i ett sådant fall.”

5 Skälen 13–16 i samma direktiv har följande lydelse:

”(13) De olikheter i de gällande lagstiftningarna som leder till att den inre marknadens funktion snedvrids bör undanröjas och uppkomsten av nya sådana olikheter förhindras. Det är emellertid inte nödvändigt att undanröja eller hindra uppkomsten av olikheter som inte kan förväntas ha återverkningar på den inre marknaden.

(14) En förutsättning för att den inre marknaden skall kunna fungera väl är att konkurrensvillkoren inte snedvrids. Olikheter mellan de nationella bestämmelserna om följerätt skapar snedvridning av konkurrensen och omlokalisering av försäljningen inom gemenskapen samt leder till att konstnärer behandlas olika beroende på var deras verk säljs. Denna fråga har därför transnationella aspekter som inte på ett tillfredsställande sätt kan regleras genom åtgärder från medlemsstaternas sida. Att inte vidta några gemenskapsåtgärder skulle strida mot

fördragets krav på att snedvridning av konkurrensen och ojämlik behandling skall korrigeras.

(15) Med hänsyn till de stora olikheterna mellan de nationella bestämmelserna är det därför nödvändigt att vidta harmoniseringsåtgärder för att rätta till olikheter i medlemsstaternas lagstiftning på de områden där det är troligt att sådana olikheter skapar eller bevarar snedvridna konkurrensvillkor. Det är dock inte nödvändigt att harmonisera alla bestämmelser i medlemsstaternas lagar om följerätt och, för att kunna lämna så stort utrymme som möjligt för nationell beslutanderätt, räcker det med att begränsa harmoniseringen till att omfatta de nationella bestämmelser som har de mest direkta återverkningarna på hur den inre marknaden fungerar.

(16) Detta direktiv uppfyller således i sin helhet subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna i artikel 5 i fördraget."

6 I skäl 27 i direktiv 2001/84 anges följande:

"Det måste fastställas vilka de ersättningsberättigade följerättsinnehavarna är, samtidigt som subsidiaritetsprincipen iakttas. Det är inte lämpligt att genom detta direktiv ingripa i medlemsstaternas lagstiftning om arvsrätt. Efterträdande rättsinnehavare måste dock kunna få full ersättning enligt följerätten efter upphovsmannens död, åtminstone efter det att ovan nämnda övergångsperiod löpt ut."

7 I artikel 1 i nämnda direktiv, med rubriken ”Följerättens innehåll”, anges i punkt 1 följande:

”Till förmån för upphovsmannen till ett originalkonstverk skall medlemsstaterna införa en följerätt som definieras som en oförytterlig rätt som upphovsmannen inte kan avstå från, inte ens på förhand, och som innebär rätt till ersättning som är grundad på försäljningspriset vid all vidareförsäljning av verket efter upphovsmannens första överlåtelse.”

8 Artikel 6 i samma direktiv har rubriken ”Ersättningsberättigade följerättsinnehavare”. I punkt 1 i artikeln anges följande:

”Den ersättning som avses i artikel 1 skall tillfalla upphovsmannen till verket och, efter upphovsmannens död, efterträdande rättsinnehavare, om inte annat följer av artikel 8.2.”

9 Artikel 8 i samma direktiv har rubriken ”Skyddstiden för följerätten”. I punkterna 1–3 i artikeln anges följande:

”1. Skyddstiden för följerätten skall överensstämma med den som fastställs i artikel 1 i [rådets] direktiv 93/98/EEG [av den 29 oktober 1993 om harmonisering av skyddstiden för upphovsrätt och vissa närstående rättigheter (EGT L 290, s. 9; svensk specialutgåva, område 13, volym 25, s. 75), enligt vilken upphovsrätten till ett litterärt eller konstnärligt verk enligt artikel 2 i Bernkonventionen skall löpa under upphovsmannens livstid och 70 år efter hans död].

2. Trots vad som sägs i punkt 1 skall de medlemsstater som inte tillämpar följerätten den [dag då direktivet träder i kraft enligt artikel 13] under en period som löper ut senast den 1 januari 2010 inte vara skyldiga att tillämpa följerätten till förmån för efterträdande rättsinnehavare efter konstnärens död.

3. En medlemsstat för vilken punkt 2 är tillämplig kan ges ytterligare två år, om det är nödvändigt för att ge de ekonomiska aktörerna i medlemsstaten möjlighet att gradvis anpassa sig till följerättssystemet samtidigt som de behåller sin ekonomiska livskraft, innan det krävs att den tillämpar följerätten till förmån för efterträdande rättsinnehavare efter konstnärens död. …"

10 Artikel 12 i direktiv 2001/84 har rubriken "Genomförande". I punkt 1 första stycket i artikeln anges följande:

"Medlemsstaterna skall sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv före den 1 januari 2006. De skall genast underrätta kommissionen om detta."

Nationell rätt

11 Direktiv 2001/84 införlivades med fransk rätt genom lag nr 2006-961 av den 1 augusti 2006 om upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (Loi n° 2006-961 du 1er août 2006 relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information) (JORF av den 3 augusti 2006, s. 11529). Genom denna lag

ändrades artikel L. 122-8 i immaterialrättslagen (code de la propriété intellectuelle). Det första stycket i denna artikel har därmed följande lydelse:

”En upphovsman till ett originalkonstverk som är medborgare i en medlemsstat i Europeiska gemenskapen eller en stat som är part i avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet åtnjuter en följerätt, vilket är en oförytterlig rätt att få del av intäkterna vid försäljning av ett verk efter den första överlåtelsen, som gjorts av upphovsmannen eller dennes efterträdande rättsinnehavare, vid vilken yrkesmässigt verksamma på konstmarknaden deltar, såsom säljare, köpare eller förmedlare, … .”

12 I artikel L. 123-7 i immaterialrättslagen, vilken inte ändrades vid införlivandet av direktiv 2001/84, anges följande:

”Efter en upphovsmans död kvarstår den följerätt som nämns i artikel L. 122-8 till förmån för arvingarna, och för den nyttjanderätt som avses i artikel L. 123-6 för upphovsmannens make eller maka, vilket utesluter alla testamentstagares och efterträdande rättighetshavares rätt under innevarande kalenderår och de följande sjuttio åren.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

13 Konstnären Salvador Dalí avled den 23 januari 1989 i Figueras (Spanien), och efterlämnade fem legala arvingar. Genom testamente av den 20 september 1982 hade Salvador Dalí insatt den spanska staten som universell testamentstagare, i dess mening enligt fransk successionsrätt, avseende hans immateriella rättigheter. Dessa

rättigheter förvaltas av Fundación Gala-Salvador Dalí, en stiftelse bildad enligt spansk rätt år 1983 på initiativ av konstnären och under dennes kontroll.

14 År 1997 gav Fundación Gala-Salvador Dalí VEGAP, ett spanskt bolag, ensamrätt att för hela världen tillvarata och utöva upphovsrättigheter avseende Salvador Dalís verk.

15 VEGAP har vidare ingått avtal med sin motsvarighet i Frankrike, ADAGP, som ansvarar för tillvaratagandet av rättigheterna avseende Dalís verk i Frankrike.

16 Sedan år 1997 har ADAGP uppburit de belopp som härrör från Salvador Dalís verk som genom VEGAP har utbetalats till Fundación Gala-Salvador Dalí, med undantag för dem som härrör från följerätten. I enlighet med bestämmelserna i artikel L. 123-7 i immaterialrättslagen, enligt vilka ersättning härrörande från följerätten förbehålls arvingarna, till förfång för testamentstagare och efterträdande rättighetshavare, har ADAGP utbetalat de belopp som härrör från följerätten till Salvador Dalís arvtagare.

17 Fundación Gala-Salvador Dalí och VEGAP anser att enligt Salvador Dalís testamente och spansk rätt ska följerättsersättningen vid försäljningar på auktion i Frankrike av konstnärens verk utges till Fundación Gala-Salvador Dalí. Den 28 december 2005 väckte stiftelsen och VEGAP talan mot ADAGP vid Tribunal de grande instance de Paris och yrkade följerättsersättning. ADAGP yrkade i sin tur att domen i målet skulle bli gällande för konstnärens arvingar.

18 Mot denna bakgrund beslutade Tribunal de grande instance de Paris att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till domstolen:

”1. … Kan [Republiken Frankrike] efter direktivet [2001/84] bibehålla en följerätt som förbehålls arvingarna till förfång för personer som är testamentstagare eller efterträdande rättsinnehavare?

2. Är det förenligt med övergångsbestämmelserna i artikel 8.2 och 8.3 i direktiv [2001/84] att [Republiken Frankrike] har undantagsbestämmelser?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Huruvida tolkningsfrågorna kan tas upp till sakprövning

19 Den spanska regeringen och kärandena i målet vid den nationella domstolen har i sina skriftliga yttranden bestritt att begäran om förhandsavgörande kan tas upp till sakprövning.

20 De har anfört att med beaktande av omständigheterna i målet vid den nationella domstolen ska fastställandet av vilka som är efterträdande rättsinnehavare till upphovsmannens verk i den mening som avses i artikel 6.1 i direktiv 2001/84 inte göras

enligt fransk rätt, utan uteslutande enligt spansk successionsrätt, eftersom konstnären Salvador Dalí, som var spansk medborgare, avled i sitt hem i Figueras, som ligger i Spanien. De anser därför att frågan huruvida artikel L. 123-7 i immaterialrättslagen är förenlig med direktiv 2001/84 saknar relevans för att avgöra målet i den nationella domstolen, vilket bör avgöras uteslutande i enlighet med spansk rätt.

21 Det ankommer emellertid inte på unionsdomstolen att i ett mål om förhandsavgörande uttala sig om tolkningen av nationella bestämmelser, även sådana som avser den internationella privaträtten, eller att avgöra om den hänskjutande domstolens tolkning av dessa bestämmelser är korrekt. Inom ramen för kompetensfördelningen mellan unionsdomstolen och de nationella domstolarna åligger det emellertid den förstnämnda att beakta den faktiska och rättsliga bakgrunden till tolkningsfrågorna, såsom denna framställts i begäran om förhandsavgörande (se dom av den 14 februari 2008 i mål C-244/06, REG 2008, s. I-505, punkt 19 och där angiven rättspraxis).

22 Det framgår dock av begäran om förhandsavgörande att denna bygger på antagandet att fransk rätt, och särskilt artikel L. 123-7 i immaterialrättslagen, är tillämplig i målet vid den nationella domstolen. Eftersom den nationella domstolen är osäker avseende tolkningen av artiklarna 6.1, 8.2 och 8.3 i direktiv 2001/84, när det gäller huruvida nämnda artikel L. 123-7 är förenlig med de sistnämnda bestämmelserna, framgår det att begäran om förhandsavgörande inte uppenbart saknar relevans för avgörandet av målet i den nationella domstolen.

23 Mot bakgrund av ovanstående ska begäran om förhandsavgörande tas upp till sakprövning.

Prövning i sak

Den första frågan

24 Den nationella domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 6.1 i direktiv 2001/84 ska tolkas så, att den utgör hinder för en bestämmelse i nationell rätt, såsom artikel L. 123-7 i immaterialrättslagen, enligt vilken följerätten förbehålls arvingarna, till förfång för testamentstagarna.

25 Enligt domstolens fasta rättspraxis ska vid tolkningen av en gemenskapsrättslig bestämmelse inte bara dess lydelse beaktas, utan också sammanhanget och de mål som eftersträvas med de föreskrifter som den ingår i (se dom av den 17 november 1983 i mål 292/82, Merck, REG 1983, s. 3781, punkt 12, av den 14 oktober 1999 i mål C-223/98, Adidas, REG 1999, s. I-7081, punkt 23, av den 7 juni 2005 i mål C-17/03, VEMW m.fl., REG 2005, s. I-4983, punkt 41, och av den 10 september 2009 i mål C-199/08, Eschig, REG 2009 s. I-8295, punkt 38).

26 Ordalydelsen i direktiv 2001/84 ger ingen ledning vad gäller begreppet ”efterträdande rättighetshavare” till en upphovsman, som nämns i artikel 6.1 i direktivet. Eftersom det saknas en uttrycklig definition av detta begrepp bör de mål som legat bakom antagandet av direktiv 2001/84 undersökas.

27 Antagandet av direktiv 2001/84 hade två mål, nämligen dels, som framgår av skälen 3 och 4 i direktivet, att tillförsäkra upphovsmännen till konstverk en andel av det

ekonomiska utbyte deras originalkonstverk ger upphov till. Det andra målet var, som framgår av skälen 9 och 10 i direktivet, att avhjälpa den snedvridning av konkurrensen som finns på konstmarknaden på grund av att kravet att betala följerättsersättning i vissa stater kan medföra att försäljningen av konstverk omlokaliseras till länder där det inte finns någon följerätt.

28 Det första målet syftar till att tillförsäkra konstnärerna en viss inkomstnivå. Det är av detta skäl som följerätten anges vara oförytterlig och, enlighet med artikel 1.1 i direktiv 2001/84, inte kan avstås på förhand.

29 Uppnåendet av detta första mål motverkas inte alls av att följerätten efter konstnärens död övergår till vissa rättssubjekt till förfång för andra rättssubjekt. Hur denna succession sker är av underordnad betydelse jämfört med nämnda mål.

30 Vad gäller det andra målet har det visat sig nödvändigt med en harmonisering avseende försäljningar av konstverk där följerätten aktualiseras liksom följerättens underlag och med vilken procentsats den tas ut. Unionslagstiftarens mål var, såsom klart framgår av skäl 9 i direktivet, att undvika en situation där försäljningen av konstverk koncentrerades till medlemsstater där följerätten inte tillämpades eller var mindre betungande än i andra medlemsstater, till nackdel för auktionshus eller andra handlare i de senare medlemsstaterna.

31 Detta andra mål förklarar valet av den rättsliga grund på vilken direktiv 2001/84 antogs, nämligen artikel 95 EG. Detta val bekräftar att antagandet av detta direktiv utgör ett led i tillnärmningen av sådana bestämmelser i lagar och andra författningar i medlemsstaterna som syftar till att upprätta den inre marknaden och få den att fungera. Som framkommer av skälen 13 och 15 i direktivet syftar direktivet följaktligen inte till att undanröja de skillnader i nationell lagstiftning som inte kan förväntas ha återverkningar på den inre marknaden. För att kunna lämna så stort utrymme som möjligt för nationell beslutanderätt räcker det med att begränsa harmoniseringen till att omfatta de nationella bestämmelser som har de mest direkta återverkningarna på hur den inre marknaden fungerar.

32 Denna bedömning får stöd av skäl 27 i direktiv 2001/84 av vilket det framgår att även om unionslagstiftaren har avsett att rättighetshavarna efter upphovsmannen skulle åtnjuta följerätten fullt ut efter dennes död, har denne inte, i enlighet med subsidiaritetsprincipen, funnit det lämpligt att genom nämnda direktiv ingripa i medlemsstaternas successionsrätt, och varje medlemsstat har således rätt att bestämma vilka personkategorier som i den nationella rätten kan vara rättighetshavare.

33 Av ovanstående följer, mot bakgrund av målen med direktiv 2001/84, att medlemsstaterna får göra sina egna val i lagstiftningen avseende vilka personkategorier som kan få ersättning enligt följerätten när en upphovsman till ett konstverk avlidit.

34 Det finns dock inget i direktiv 2001/84 som tyder på att unionslagstiftaren haft för avsikt att utesluta tillämpningen av bestämmelser om samordning av de olika nationella rättssystemen vad gäller successionsrätt, särskilt de som hänför sig till den internationella privaträtten vilka ska reglera en sådan fråga om lagval som den som uppkommit i den nationella domstolen.

35 Av detta följer att det ankommer på den nationella domstolen att, vid tillämpningen av den nationella lagstiftning vilken införlivar artikel 6.1 i direktiv 2001/84 med nationell rätt, ta vederbörlig hänsyn till alla relevanta bestämmelser som syftar till att lösa lagvalsfrågan vad gäller successionen avseende följerätten.

36 Mot denna bakgrund ska den första frågan besvaras enligt följande. Artikel 6.1 i direktiv 2001/84 ska tolkas så, att den inte utgör hinder för en bestämmelse i nationell rätt, som den som är aktuell i målet i den nationella domstolen, enligt vilken följerätten förbehålls arvingarna, till förfång för testamentstagarna. Under dessa förhållanden ankommer det på den hänskjutande domstolen att, vid tillämpning av de nationella bestämmelser genom vilka nämnda artikel 6.1 införlivas med nationell rätt, ta vederbörlig hänsyn till alla relevanta regler som syftar till att lösa lagvalsfrågan när det gäller successionen avseende följerätten.

Den andra frågan

37 Den nationella domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida undantagsbestämmelserna i artikel 8.2 och 8.3 i direktiv 2001/84 ska tolkas så, att det enligt dessa under en övergångstid är tillåtet att ha kvar den omtvistade bestämmelsen i immaterialrättslagen.

38 Med beaktande av svaret på den första frågan saknas skäl att ta ställning till den andra frågan.

Rättegångskostnader

39 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

Artikel 6.1 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/84/EG av den 27 september 2001 om upphovsmannens rätt till ersättning vid vidareförsäljning av originalkonstverk (följerätt) ska tolkas så, att den inte utgör hinder för en bestämmelse i nationell rätt, som den som är aktuell i målet i den nationella domstolen, enligt vilken följerätten förbehålls arvingarna, till förfång för testamentstagarna. Under dessa förhållanden ankommer det på den hänskjutande domstolen att, vid tillämpning av de nationella bestämmelser genom vilka nämnda artikel 6.1 införlivas med nationell rätt, ta vederbörlig hänsyn till alla relevanta regler som syftar till att lösa lagvalsfrågan när det gäller successionen avseende följerätten.

Underskrifter